

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No2
MAXSUS SON

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr.
2026-yil, mart.*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanov Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

XODIMLARNING EMOTSIONAL INTELLEKTI, KORPORATIV MADANIYAT VA MEHNAT UNUMDORLIGI O'RTASIDAGI UZVIY BOG'LIQLIKNI CHUQUR TAHLIL QILISH.....	8
Shoabdurashidova Mahina Jaxongir qizi, Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ESG TAMOYILLARI INTEGRATSIYASI ORQALI KORXONALAR BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHINI TA'MINLASH.....	15
Jolg'ashova Nozima Mansurovna, T.D. Mamatkulov	
АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	21
Давлетова Адиля Азатбаевна, Сапаев Дилшод Хушнудович	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI RIVOJLANISHI IQTISODIY O'SISHNING OMILI.....	27
Jumaniyazov Rashid Azamatovich, Ismailov Baxit Abdireymovich	
“LOKOMOTIV” MEHMONXONASI ZAMONAVIY SHAROITLARDI XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	31
Masharipov O'rolbek Ozod o'g'li, Khodjaeva Nodiraxon Abdurashidovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	36
Boybosinova Shaxlo Meles qizi, Ostonsv Muhridin Bahriddin o'g'li	
AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONIDA AUDITORLIK DALILLARINI TO'PLASH VA BAHOLASH USLUBIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH.....	44
Qodirjonov Dilshodjon Qosimjon o'g'li, Xolmirzayev Ulug'bek	
BUXGALTERIYA HISOBINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MOLIVAVIY NAZORAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	49
Igamberdieva Kunduz Ergashevna, O'razova Marjona Valiboy qizi	
ВЛИЯНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ.....	55
Камилова Наргиза Абдукаxоровна, Давронов Дониёрбек Заррухович	
ANALYSIS OF OUR COUNTRY'S POSSIBILITIES FOR ACCESS TO THE SEA THROUGH THE KABUL CORRIDOR.....	61
Khuzhamov Babur, Khudoyberdiev Diyorbek, Jumaboev Bekzod	
O'ZBEKISTONDA ESK.UZ TIZIMINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA ISTIQBOLLARI	69
M.J.Nurmetova, Baxtyorov Ahadbek Doniyor o'g'li	
O'ZBEKISTONDA KRIPTOVALYUTALARNING JORIY FOYDALANISHINI TAHLIL QILISH.....	77
Qobilova N. Q., Normurodiv X. E.	
MOLIVAVIY RISKLAR VA ULARNI XALQARO MIQYOSDA BOSHQARISH USULLARI.....	83
Toirov Bobur G'ofir o'g'li, F.U.Umarov	
SUN'IY INTELEKTNING INSON ONGIGA VA DAVLAT KORXONALARINI RAQAMLASHTIRISHGA TA'SIRI.....	90
Uskanboyev Temurbek Ismoil o'g'li, F.U.Umarov	
IQTISODIYOT TARMOQLARI YUKLARINI TASHISHNI TASHKIL ETISH.....	97
Ne'matov Husniddin Alijon o'g'li, Maxmudov Abrorxon Axmadxonovich	

6

OPERATIONS FAOLIYAT SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o'g'li

Namangan davlat universiteti talabasi

Email: omonulloxon0408@gmail.com

Ilmiy rahbar:

X.M. Odilov

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi, Phd

Email: odilovhamidillo15@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalarning operatsion faoliyati samaradorligini tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Tadqiqotda operatsion faoliyat samaradorligini baholashda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkichlar, jumladan, operatsion foyda, rentabellik, xarajatlar darajasi va resurslardan foydalanish samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari asosida operatsion jarayonlarni optimallashtirish va samaradorlikni oshirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida operatsion faoliyat samaradorligini oshirish korxonaning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: operatsion faoliyat, samaradorlik, tahlil, KPI, innovatsion texnologiyalar, strategik rejalashtirish, benchmarking.

Abstract: This article covers theoretical and practical aspects of the analysis of the effectiveness of the operational activities of enterprises. The study analyzed the main indicators used in assessing the effectiveness of operational activities, including operational profit, profitability, cost level and resource utilization efficiency. Also, on the basis of modern management approaches, ways to optimize operational processes and improve efficiency are considered. As a result of the study, it is substantiated that increasing the efficiency of operational activities is an important factor in ensuring the financial stability and competitiveness of the enterprise.

Key words: operational activities, efficiency, analysis, KPI, innovative technologies, strategic planning, benchmarking.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты анализа эффективности операционной деятельности предприятий. В исследовании анализируются основные показатели, используемые для оценки эффективности операционной деятельности, включая операционную прибыль, рентабельность, уровень затрат и эффективность использования ресурсов. Также рассматриваются способы оптимизации операционных процессов и повышения эффективности на основе современных подходов к управлению. В исследовании обосновывается, что повышение операционной эффективности является важным фактором обеспечения финансовой стабильности и конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: операционная деятельность, эффективность, анализ, KPI, инновационные технологии, стратегическое планирование, бенчмаркинг.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi ko'p jihatdan operatsion faoliyatni samarali tashkil etish va boshqarishga bog'liqdir. Korxonalarda daromadlarning asosiy qismi aynan operatsion faoliyat hisobiga shakllanadi, shu bois ushbu faoliyat samaradorligini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Operatsion jarayonlarda resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish hamda boshqaruv qarorlarining samaradorligi korxonaning umumiy moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi maqolamizda operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilishda muhim bo'lgan yangicha yondashuvlarni ko'rib chiqamiz. Jumladan, xarajatlarni boshqarish tizimlari (Cost management), Lean management, Six Sigma, avtomatlashtirish va raqamlashtirish kabi zamonaviy boshqaruv usullari operatsion samaradorlikni oshirishda keng qo'llanilmoqda. Ushbu usullar yordamida korxonalar operatsion jarayonlardagi

ortiqcha yo'qotishlarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilish masalalari iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli ilmiy maktablar tomonidan nazariy va amaliy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Xususan, klassik iqtisodiy nazariya vakillari korxona faoliyatida resurslardan oqilona foydalanish va xarajatlarni minimallashtirish orqali maksimal natijaga erishish g'oyasini ilgari surganlar. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda esa operatsion samaradorlikni baholashda moliyaviy va nisbiy ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy olimlar tomonidan operatsion faoliyatni tahlil qilishda "Cost management", "Lean management" va "Six Sigma" kabi konsepsiyalar keng o'rganilgan. Ushbu yondashuvlar korxona xarajatlarini qisqartirish, jarayonlarni optimallashtirish va sifatni oshirish orqali samaradorlikni ta'minlashga qaratilgan. MDH mamlakatlari va milliy iqtisodiy adabiyotlarda operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilishda ko'proq an'anaviy yondashuvlar – iqtisodiy tahlil usullari, taqqoslash, guruhlash, indeks va regressiya tahlili usullari keng qo'llaniladi. So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlar kengayib, real vaqt rejimida monitoring qilish, KPI tizimi asosida baholash vositalaridan foydalanish tendensiyasi kuchaymoqda.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy ishlarda operatsion faoliyat samaradorligini kompleks baholash, ichki omillar ta'sirini chuqur tahlil qilish hamda zamonaviy raqamli boshqaruv vositalari bilan integratsiyalash masalalari yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur tadqiqot aynan shu jihatlarni chuqurlashtirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilish uchun umumilmiy va maxsus iqtisodiy tadqiqot usullaridan kompleks foydalaniladi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida "Cost management", "Lean management" va "Six Sigma" konsepsiyalari yordamida operatsion samaradorlik darajasini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, zamonaviy yondashuv sifatida KPI (Key Performance Indicators) tizimi, innovatsion texnologiyalar, strategik rejalashtirish va benchmarking usullari asosida operatsion jarayonlar samaradorligini oshirish usullari ko'rib chiqiladi.

Mazkur metodologiya operatsion faoliyat samaradorligini har tomonlama tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Operatsion faoliyat tushunchasi, uning korxona faoliyatidagi o'rni va optimallashtirish usullari haqida to'xtalishdan avval operatsion faoliyatning mazmun mohiyatini tushunib olish zarur. Operatsion faoliyat – bu kompaniyada tovarlar ishlab chiqarish, xizmatlar ko'rsatish va mijozlarni jalb qilish imkonini beradigan barcha jarayonlar majmuasidir. U biznesning asosini shakllantiradi, uning kundalik faoliyatini ta'minlaydi va asosiy daromadni keltiradi.¹ Jumladan, Xarajatlarni boshqarish tizimlari (cost management), Lean management, Six Sigma, avtomatlashtirish va raqamlashtirish kabi zamonaviy boshqaruv usullari operatsion samaradorlikni oshirishda keng qo'llanilmoqda.² Ushbu usullar yordamida korxonalar operatsion jarayonlardagi ortiqcha yo'qotishlarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Operatsion faoliyatni optimallashtirishning zamonaviy usullariga quyidagilarni keltirish mumkin (1-rasm):

1-rasm. Operatsion faoliyatni optimallashtirishning zamonaviy usullari³

1 <https://www.bitrix24.ru/journal/operatsionnaya-deyatelnost/>

2 Hammer M., Champy J. Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution. – Harper Business, 2006.

3 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Xarajatlarni boshqarish tizimi (Cost management) – bu korxonada ishlab chiqarish va operatsion faoliyat bilan bog'liq xarajatlarni rejalashtirish, hisobga olish, nazorat qilish, tahlil qilish va optimallashtirishga qaratilgan boshqaruv usullari va mexanizmlari majmuasidir.⁴ Ushbu tizim korxona resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash va xarajatlarni minimal darajada saqlagan holda maksimal foyda olishga yordam beradi. Xarajatlarni boshqarish tizimi (Cost management) o'zida 4 ta asosiy elementni mujasssam etadi.

Xarajatlarni boshqarish tizimi quyidagi 4 ta asosiy elementlardan tashkil topgan (2-rasm):

2-rasm. Xarajatlarni boshqarish tizimi asosiy elementlari⁵

1. Xarajatlarni rejalashtirish (Cost Planning)

Xarajatlarni rejalashtirish – bu kelajakdagi ishlab chiqarish va operatsion faoliyat uchun zarur bo'lgan xarajatlarni oldindan aniqlash jarayonidir. Bu jarayon korxonaning byudjetini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

2. Xarajatlarni hisobga olish (Cost Accounting)

Xarajatlarni hisobga olish – bu korxona faoliyati davomida yuzaga kelgan barcha xarajatlarni hujjatlashtirish va hisobga olish jarayonidir. Bu jarayon orqali xarajatlarning haqiqiy miqdori aniqlanadi.

3. Xarajatlarni nazorat qilish (Cost Control)

Xarajatlarni nazorat qilish – bu rejalashtirilgan xarajatlar bilan haqiqiy xarajatlarni solishtirish va farqlarni aniqlash jarayonidir. Ushbu jarayon ortiqcha xarajatlarni aniqlash va ularni kamaytirish imkonini beradi.

4. Xarajatlarni tahlil qilish (Cost Analysis)

Xarajatlarni tahlil qilish – bu xarajatlarning tuzilishi, dinamikasi va samaradorligini o'rganish jarayonidir. Bu tahlil orqali korxona xarajatlarning qaysi qismi eng katta ulushni egallashi aniqlanadi.

Lean Management – bu korxona faoliyatida barcha ortiqcha xarajatlar va samarasiz jarayonlarni bartaraf etish orqali maksimal qiymat yaratishga qaratilgan boshqaruv konsepsiyasidir.⁶ Ushbu tizimning asosiy maqsadi resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mijozlarga maksimal qiymat yaratishdan iborat. Lean Management tizimi ilk bor Yaponiyaning Toyota kompaniyasida ishlab chiqilgan bo'lib, u "Toyota Production System (TPS)" asosida shakllangan.⁷

Lean Management tizimining asosiy maqsadlaridan biri bu korxona faoliyatidagi barcha yo'qotishlarni kamaytirish va maksimal samaradorlikka erishishdir.

Asosiy vazifalari:

- ortiqcha xarajatlarni kamaytirish;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- mahsulot tannarxini kamaytirish;
- ishlab chiqarish vaqtini qisqartirish;
- mahsulot sifatini oshirish;
- mijozlar ehtiyojini maksimal darajada qondirish.

Lean Management korxonaning operatsion samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Lean tizimi korxonaga kamroq resurs bilan ko'proq natijaga erishish imkonini beradi. Bugungi kunda Lean Management sanoat, xizmat ko'rsatish, logistika va moliya sohalarida keng qo'llanilmoqda.

Six Sigma – bu korxona faoliyatida jarayonlarning sifatini oshirish, nuqsonlarni kamaytirish va operatsion samaradorlikni maksimal darajada yaxshilashga qaratilgan zamonaviy boshqaruv konsepsiyasidir. Ushbu konsepsiya 1980-yillarda AQShning Motorola kompaniyasida ishlab chiqilgan va keyinchalik General Electric, Toyota, Ford kabi yirik kompaniyalarda keng qo'llanila boshlagan.⁸

Six Sigma atamasi statistik tushunchadan kelib chiqqan bo'lib, "sigma (σ)" standart og'ishni bildiradi. Six Sigma darajasiga erishgan jarayonda nuqsonlar soni 1 million imkoniyatga nisbatan atigi 3,4 ta nuqsonni tashkil etadi. Bu esa jarayonning deyarli mukammal ekanligini anglatadi.

4 Hansen D., Mowen M. Cost Management: Accounting and Control. – Cengage Learning, 2018.

5 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

6 Womack J., Jones D. Lean Thinking. – Simon & Schuster, 2003.

7 Liker J. The Toyota Way. – McGraw-Hill, 2004.

8 Harry, M., Schroeder, R. (2000). Six Sigma: The Breakthrough Management Strategy Revolutionizing the World's Top Corporations. New York: Currency Publisher.

Six Sigma konsepsiyasining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- jarayonlardagi nuqsonlarni kamaytirish;
- mahsulot va xizmat sifatini oshirish;
- xarajatlarni kamaytirish;
- mijozlar qoniqishini oshirish;
- operatsion samaradorlikni yaxshilash.⁹

Shu sababli Six Sigma korxonalarda strategik boshqaruv vositasi sifatida ham qo'llaniladi. Six Sigma konsepsiyasida eng muhim metodologiya bu DMAIC modeli hisoblanadi.

DMAIC besh bosqichdan iborat (3-rasm):

3-rasm. DMAIC modeli¹⁰

1) Define (Aniqlash). Bu bosqichda muammo aniqlanadi, loyiha maqsadi belgilanadi va mijoz talablari o'rganiladi.

2) Measure (O'lchash). Jarayon ko'rsatkichlari o'lchanadi va mavjud holat tahlil qilinadi.

3) Analyze (Tahlil qilish). Muammoning asosiy sabablari aniqlanadi.

4) Improve (Yaxshilash). Muammoni bartaraf etish uchun choralar ishlab chiqiladi va joriy etiladi.

5) Control (Nazorat). Jarayon barqarorligini ta'minlash uchun nazorat mexanizmlari joriy qilinadi.

DMAIC modeli jarayon samaradorligini tizimli ravishda oshirish imkonini beradi.

Six Sigma konsepsiyasi zamonaviy korxonalarda operatsion samaradorlikni oshirishning eng samarali usullaridan biridir. Ushbu konsepsiya jarayonlardagi nuqsonlarni kamaytirish, sifatni oshirish va xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi. DMAIC metodologiyasi va statistik tahlil vositalari yordamida korxonalar o'z faoliyatini samarali boshqarishi mumkin.

Hozirgi globallashuv va kuchli raqobat sharoitida korxonalar o'z operatsion samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Shu sababli operatsion samaradorlikni oshirish bo'yicha zamonaviy amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Operatsion samaradorlikni oshirish bo'yicha quyidagi amaliy taklif va tavsiyalar qo'llash mumkin (4-rasm):

4-rasm. Operatsion samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar¹¹

9 Pande, P. S., Neuman, R. P., Cavanagh, R. R. (2000). The Six Sigma Way. McGraw-Hill.

10 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

11 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

KPI (Key Performance Indicators – asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) – bu korxona faoliyatining strategik va operatsion maqsadlariga erishish darajasini baholash imkonini beruvchi miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari tizimidir.¹² KPI tizimining asosiy maqsadi korxona strategiyasini amaliy faoliyat bilan bog'lash, xodimlar faoliyatini baholash va korxona umumiy samaradorligini oshirishdan iborat.

KPI tizimi yordamida quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- korxona faoliyati natijalarini baholash;
- xodimlar samaradorligini aniqlash;
- strategik maqsadlarga erishishni nazorat qilish;
- operatsion samaradorlikni oshirish;
- boshqaruv samaradorligini yaxshilash.

KPI tizimi korxona boshqaruvining muhim vositasi hisoblanadi, chunki u boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniq va obyektiv ma'lumotlarni taqdim etadi.

Innovatsion texnologiyalar – bu korxona faoliyatida yangi yoki takomillashtirilgan texnika, texnologiya, dasturiy ta'minot va boshqaruv usullarini joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan yangiliklardir.¹³ Zamonaviy sharoitda korxonalar avtomatlashtirish, raqamlashtirish, sun'iy intellekt, robototexnika va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali operatsion samaradorlikni oshirmoqda.

Korxonada innovatsion texnologiyalarni joriy etish quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish. Avtomatlashtirish ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatik boshqarish orqali inson omilini kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi. Masalan:

- avtomatik ishlab chiqarish liniyalari
- robot texnologiyalari
- avtomatik nazorat tizimlari

2. Raqamli texnologiyalarni joriy etish. Raqamli texnologiyalar korxona faoliyatini boshqarishni optimallashtiradi. Masalan:

- ERP tizimlari
- CRM tizimlari
- elektron boshqaruv tizimlari

3. Axborot texnologiyalarini joriy etish. Axborot texnologiyalari korxona boshqaruvini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Masalan:

- bulut texnologiyalari
- sun'iy intellekt
- ma'lumotlar bazasi tizimlari

Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish orqali inson omili ta'siri kamayadi, ishlab chiqarish jarayonlari tezlashadi va mahsulot ishlab chiqarish samaradorligi oshadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, jumladan, ERP, CRM va elektron boshqaruv tizimlarini joriy etish korxona faoliyatini samarali rejalashtirish, nazorat qilish va boshqarish imkonini yaratadi.

Strategik rejalashtirish – bu korxonaning uzoq muddatli maqsadlarini aniqlash, ularga erishish yo'llarini belgilash va resurslarni samarali taqsimlash jarayonidir.¹⁴

Strategik rejalashtirishning asosiy vazifalari:

- korxona maqsadlarini aniqlash;
- korxonaning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish;
- rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish;
- resurslarni samarali taqsimlash;
- korxona samaradorligini oshirish.

Strategik rejalashtirish orqali korxona o'zining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishini belgilaydi va bozor sharoitlariga moslashadi.

Benchmarking – bu korxona faoliyatini yetakchi korxonalar faoliyati bilan taqqoslash orqali samaradorlikni oshirish usulidir. Benchmarking orqali korxona o'z faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish choralarini ishlab chiqadi.¹⁵

Benchmarking quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- samaradorlikni oshirish;
- xarajatlarni kamaytirish;
- boshqaruvni takomillashtirish;
- raqobatbardoshlikni oshirish.

12 Parmenter D. Key Performance Indicators (KPI): Developing, Implementing, and Using Winning KPIs. – Wiley, 2015. – p. 9–18.

13 Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Harvard University Press, 1934. – p. 66–74.

14 Ansoff H.I. Strategic Management. – Palgrave Macmillan, 2007. – p. 35–48.

15 Camp R.C. Benchmarking: The Search for Industry Best Practices. – ASQC Quality Press, 1989. – p. 10–22.

Benchmarking korxona faoliyatini samarali rivojlantirishda muhim strategik vosita hisoblanadi. U orqali korxona ilg'or tajribalarni o'rganib, o'z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Natijada korxona resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish va boshqaruv sifatini oshirishga erishadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yakuniy tahlil shuni ko'rsatadiki, operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilish korxona faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanib, u moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Operatsion samaradorlikni baholashda operatsion foyda, rentabellik, xarajatlar darajasi va resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari asosiy mezonlar sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari, xususan, Cost management, Lean management, Six Sigma, KPI tizimi hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish operatsion jarayonlarni optimallashtirish va samaradorlikni oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Strategik rejalashtirish va benchmarking usullaridan foydalanish esa korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Natijada, operatsion faoliyatni kompleks va tizimli tahlil qilish, zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini amaliyotga joriy etish orqali korxonalarda samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Parmenter D. Key Performance Indicators (KPI): Developing, Implementing, and Using Winning KPIs. – Wiley, 2015. – p. 9–18.
2. Hansen D., Mowen M. Cost Management: Accounting and Control. – Cengage Learning, 2018.
3. Шеремет А.Д. Финансовый анализ. – Москва, 2020.
4. Қўзиёв И.Н. Корхона молиявий таҳлили. – Т.: Iqtisodiyot, 2021.
5. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск, 2021.
6. <https://www.bitrix24.ru/journal/operatsionnaya-deyatelnost/>
7. https://www.banki.ru/wikibank/valovaya_pribyl/

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2-Maxsus son. Bakalavr talabalarining maqolalari to'plami

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
